

які виявляються у втраті фінансових коштів на підготовку наукових кадрів, еміграція послаблює науково-технологічний та інноваційний потенціал країн-експортерів людського ресурсу, що в довгостроковій перспективі сприятиме падінню темпів їх економічного зростання та зниженню міжнародної конкурентоспроможності.

Успішний розвиток економіки інноваційного типу потребує комплексного підходу з боку держави, в основі якого має бути побудова національної інноваційної системи. Останнім часом одним із важливих елементів національної інноваційної системи стають венчурні фонди та венчурна діяльність, які у розвинутих країнах значною мірою впливають на створення та розвиток малих високотехнологічних підприємств, активізацію інноваційної діяльності, вирішення проблем підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Мережа венчурних фондів, яка була створена у США, дозволила вирішити ряд проблем модернізації технологічного базису та концентрації ресурсів на вирішення пріоритетних проблем інноваційного розвитку. Країни Західної Європи першочерговим завданням підвищення конкурентоспроможності обрали створення мережі венчурних фондів, що доз-

волить сконцентрувати капітал, який дорівнює венчурному капіталу США.

Таким чином, можна зробити висновок, що стимулювання інноваційних процесів є однією з основних умов ефективного економічного розвитку. Активізація інноваційної діяльності стає важливим завданням для країн, які прагнуть лідирувати в умовах глобалізації. Традиційні підходи до управління, які зорієнтовані на нарощування матеріальних благ, не можуть відповідати сучасним реаліям. Цей висновок є особливо актуальним для країн, які модернізують економіку відповідно до вимог глобалізації та розвитку так званої «нової економіки», яка базується на знаннях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бюллетень иностранной коммерческой информации. – 2007. – № 149–150. – С. 8.
2. Столярчук Я. М. Глобальні асиметрії економічного розвитку : монографія / Я. М. Столярчук. – К. : КНЕУ, 2009. – 302 с.
3. Compendium of Patent Statistics 2008. – OECD, 2008. – Р. 6.
4. OECD Factbook 2008: Economic, Environmental and Social Statistics. Science and Technology. Research and Development (R&D). – OECD, 2008. – Р. 169.
5. OECD in Figures 2007. – OECD, 2007. – Р. 42–43.

УДК 338.43:631.15:631.6.02

АГРАРНА ПОЛІТИКА УРЯДУ: ЇЇ МІСЦЕ І РОЛЬ У РОЗВИТКУ ВІДНОСИН ПІДПРИЄМСТВ АПК

Л. М. Березіна, кандидат економічних наук

Ефективність взаємовідносин між підприємствами усіх сфер АПК значною мірою формується у межах державної аграрної політики. Отже, від обґрунтованості такої політики повною мірою залежать і напрями вдосконалення організаційно-економічних відносин підприємств агропромислового комплексу. Нині

державна аграрна політика, на нашу думку, є недосконалою, а її формування потребує потужного наукового супроводу.

Питанням обґрунтування аграрної політики уряду, розгляду її окремих напрямів і результатам практичної реалізації присвячена низка публікацій українських дослідників, серед

яких варто назвати В. І. Бойка, В. М. Гончарова, І. Г. Кириленка, П. М. Макаренка, П. Т. Саблука, В. Г. Ткаченко, В. М. Трегобчука та ін. Також недостатньо дослідженими та висвітленими у фахових публікаціях залишаються проблеми становлення ефективних організаційно-економічних відносин підприємств АПК під впливом аграрної політики уряду. Переважно поділяючи погляди науковців, ми вважаємо, що доцільно поглибити дослідження щодо змісту аграрної політики уряду та її впливу на розвиток відносин між суб'єктами АПК.

У статті зроблено спробу розглянути складові аграрної політики уряду, наслідки посилення залежності агропродовольчого ринку України від імпорту продовольства, напрями вдосконалення господарського механізму агропромислового комплексу з метою формування ефективних організаційно-економічних відносин між його складовими елементами.

З метою формування ефективних взаємовідносин підприємств АПК ми розглянули низку складових, які, на наш погляд, має містити аграрна політика держави, найважливішими з них є такі:

- контроль за трансформацією земельних відносин і власністю на інші засоби виробництва;
- заохочування створення господарських структур, що урізноманітнюють форми господарювання у сфері виробництва сільськогосподарської продукції і сировини;
- розвиток ринку засобів виробництва як складової адекватної інфраструктури агропродовольчого ринку;
- формування ефективної політики ціноутворення, кредитування, страхування та оподаткування;
- моніторинг щодо ощадного використання ресурсного потенціалу підприємств сфери сільськогосподарського виробництва;
- підтримка наукових розробок, спрямованих на підвищення продуктивності аграрного виробництва, біотехнологій, здатних створювати корисні для людини ресурси життєдіяльності тощо.

Практична реалізація розглянутих аспектів державної політики у сфері аграрного вироб-

ництва гальмується відсутністю відповідної концепції та перманентними проявами кризи, що ускладнює оптимізований розвиток взаємовідносин між підприємствами АПК.

Негативний вплив на розвиток відносин суб'єктів агропромислового комплексу посилення залежності України від імпорту, як ми вважаємо, має тенденція до зростання соціальної напруги у сучасному суспільстві. Враховуючи і постійне різке збільшення цін на елементи засобів виробництва, що використовуються у сільському господарстві, маємо зробити обґрунтований висновок про те, що наслідки означених явищ і процесів спричиняють погіршення стану господарювання суб'єктів агропромислового комплексу, посилюють їх незахищеність, а нерідко призводять і до банкрутства.

Для сукупності підприємств АПК криза, що охопила основну його сферу – виробництво сільськогосподарської продукції і сировини, означає неспроможність суб'єктів агропромислового комплексу на певному етапі розвитку ринку задовольнити потреби споживачів [1].

Без виваженої аграрної політики уряду вдосконалення взаємовідносин підприємств АПК нам видається неможливим. Ефективна аграрна політика держави має охоплювати низку заходів і способів регулювання аграрного виробництва як основної сфери АПК з метою вдосконалення виробництва, забезпечення адекватних ринковому способу господарювання процесів обміну і споживання сировинних ресурсів сільськогосподарського походження та готових до споживання продуктів харчування [2]. Для реалізації окреслених нами напрямів і заходів наріжними аспектами сучасної української аграрної політики мають бути:

- формування товарних ресурсів для національного продовольчого ринку за рахунок власного виробництва;
- створення економічних і організаційних умов щодо ефективного, ресурсощадного використання потенціалу аграрного виробництва;
- формування соціальних умов, що сприятимуть вихованню почуття господаря, влас-

ника, що забезпечить підвищення ролі й авторитету селянина у суспільстві.

Розглянуті нами стратегічні аспекти формування національної аграрної політики цілком кореспондуються з метою Європейського Союзу щодо забезпечення свободи переміщення капіталу, продукції та послуг, робочої сили.

Вагомим аргументом на користь ефективної державної аграрної політики є її здатність забезпечити реалізацію такого стратегічного орієнтира розвитку аграрної сфери, як формування конкурентоспроможності продукції, отриманої не лише у сфері сільськогосподарського виробництва, але й від інших структурних підрозділів АПК.

Крім означеного, державна політика у сфері агропромислового виробництва нині має бути спрямованою не лише на забезпечення рівних стартових умов розвитку підприємництва, але й на формування адекватної ринкової інфраструктури з урахуванням тенденцій зміни середовища діяльності тих чи інших підприємств АПК [3].

Господарський механізм функціонування АПК є важелем оптимізації виробництва, дія якого пов'язана з виробничими відносинами, різноманітними формами та методами впливу на нього. Крім того, певну роль відіграють у функціонуванні такого механізму організаційна структура та система управління, мотиваційні аспекти праці, чинні стандарти та норми поведінки, критерії оцінки результатів господарської діяльності того чи іншого підприємства на ринку за умов розширеного відтворення, з урахуванням вимог об'єктивних економічних законів [4]. Такий механізм має регулюючий вплив на діяльність усіх суб'єктів господарювання у сфері агропромислового комплексу, через що відбувається формування та розвиток певних взаємовідносин між підприємствами щодо просування сільськогосподарської продукції та сировини, продуктів їх переробки у вигляді продовольства. Кожен з етапів на шляху просування продукції до споживача визначає специфічні умови для формування мотивації усіх учасників ринку, якими виступають суб'єкти господарювання у сфері АПК, а також рівень узгодженості як особистих, так і колективних і суспільних інтересів.

Розглядаючи господарський механізм функціонування агропродовольчого ринку, ми орієнтуємося на те, що він забезпечує просування продовольства від безпосередніх виробників до кінцевих споживачів. Просування продовольства ми, власне, розглядаємо у вигляді потоку готових продуктів харчування, разом з тим, важливо враховувати і те, що він охоплює і низку інших видів діяльності, які здійснюються на стадіях заготівель, транспортування та переробки сировини. Отже, саме підприємства АПК забезпечують оптимізацію та ефективність процесів товаропросування продовольства, при здійсненні яких і формуються та набувають подальшого розвитку взаємовідносини між окремими господарськими суб'єктами. Можемо з упевненістю констатувати, що з позицій економічної теорії, а це підтверджує і практика господарювання, рух товарів має розглядатися та досліджуватися переважно з позицій логістики, визначальною функцією якої є забезпечення координації діяльності його окремих суб'єктів на різних етапах, яка спрямована на мінімізацію сукупних витрат. Відповідно до цієї тези, досягнення такої мінімізації витрат сприяє як зростанню власних економічних вигод учасників товароруку – підприємств АПК, так і підвищенню рівня добробуту членів суспільства, у чому ми вбачаємо надзвичайно важливе значення стану взаємовідносин між суб'єктами агропромислового комплексу.

Таким чином, господарський механізм взаємовідносин підприємств АПК являє собою певним чином організовану сферу виробничих відносин, яка охоплює конкретні господарські події, явища і процеси. Разом з тим, господарський механізм є багатоаспектною категорією, сутність якої сягає далеко за межі виробничих відносин, охоплюючи як певні елементи продуктивних сил, так і надбудови, де саме підприємства АПК є яскравим прикладом.

Ми розглядаємо господарський механізм взаємовідносин підприємств АПК з позицій цілісної системи, яка складається із самостійних, формально відокремлених один від одного суб'єктів, але, разом з тим, щільно пов'язаних між собою наявністю таких елементів, як ціноутворення, планування, орга-

нізація та координація окремих виробничих процесів тощо, які поряд з цим підпорядковуються і власним закономірностям.

Звідси випливає важливий висновок про те, що ефективність господарського механізму взаємовідносин підприємств АПК як єдиного формування визначається рівнем досконалості його структурних складових. Враховуючи це, ми можемо зазначити, що господарський механізм взаємовідносин підприємств АПК має складну структурну побудову, у межах якої спробуємо виокремити такі сфери:

- взаємовідносини щодо планування діяльності, оплати праці та її мотивації, ціноутворення тощо;
- вплив на здійснення найважливіших економічних функцій підприємств – учасників агропромислового комплексу: погодження рівнів виробництва і збуту; спільні наукові дослідження, використання джерел постачання ресурсів тощо;
- ієрархічна сфера – здійснення функцій управління, взаємодія керівних органів і окремих виконавців з метою реалізації спільних проектів.

Вагомі аспекти, що формують найсуттєвіші риси функціонування та подальшого розвитку господарського механізму взаємовідносин підприємств АПК, їхній вплив на процеси розширеного відтворення, забезпечення ефективності функціонування агропродовольчого ринку, зростання добробуту працівників підприємств усіх сфер АПК, мають щільний зв'язок з фундаментальними економічними принципами господарювання, дотримання яких сприяє досягненню мети кожного окремого підприємства – учасника агропромислового комплексу.

Варто наголосити, що існують і певні відмінності від інших сфер і галузей національної економіки, які істотно впливають на функціонування господарського механізму АПК, а саме:

- по-перше, будь-яка сфера АПК має чітко визначену функціональну мету: так, аграрні підприємства спрямовані на виробництво продукції рослинництва і тваринництва, низка підприємств іншої сфери переробляють її у готові до споживання продукти харчування,

забезпечують транспортування продукції і сировини, виконують функції сервісу; окрему групу становлять підприємства з виробництва елементів техніко-технологічної бази для усього комплексу АПК. При здійсненні власної діяльності суб'єкти господарювання будь-якої сфери АПК керуються своїми економічними інтересами, як товаровиробники є відокремленими і незалежними щодо прийняття будь-яких управлінських рішень. Разом з тим, через переважно послідовну взаємопов'язаність постійно виникають організаційно-економічні зв'язки між підприємствами АПК, оскільки кожен суб'єкт при цьому одночасно виступає на ринку і як продавець створених продуктів і товарів, і як покупець сировини, інших виробничих ресурсів. Тому і обсяги виробництва для кожного суб'єкта агропромислового комплексу визначаються їх власними потребами, де вони виступають на ринку як покупці ресурсів, а основний мотиваційний аспект діяльності виробників таких ресурсів формується відповідно до тенденції адаптації до запитів і вимог покупців;

- по-друге, особливості діяльності АПК значною мірою пов'язані з біосистемою і відбувається її перетин з економічною системою. Сільськогосподарське виробництво побудоване за своєю природою на використанні таких ресурсів природи, як клімат, синоптична ситуація, земля тощо, сукупність яких розглядається як біокліматичний потенціал галузі землеробства. Отже, специфіка виробництва сільськогосподарської продукції і сировини завжди зумовлює його адаптацію до природно-синоптичних умов, а результати діяльності значною мірою залежать від невизначеності, яка, у свою чергу, формує ризики. Тенденції зміни синоптичної ситуації зумовлюють потребу постійного маневрування наявними на підприємстві ресурсами, відбиваються на структурі виробництва та жорстко ув'язані з часовими інтервалами.

Підприємства іншої сфери АПК – переробної галузі, власні виробничі цикли мають підпорядковувати відповідно до часових інтервалів виробництва сільськогосподарської продукції і сировини, а потужності елементів техніко-технологічної бази необхідно корес-

пондувати з відповідними обсягами та структурою сировинних ресурсів;

- по-третє, діяльність підприємств АПК підпорядкована запитам споживачів, при цьому кожен суб'єкт господарювання залишається економічно і юридично самостійним. Для забезпечення ефективної діяльності АПК вкрай необхідно, щоб механізм господарювання змушував кожного окремого учасника комплексу адекватно та своєчасно реагувати на швидко змінювані потреби споживачів, формував за принципами функціонування ринку як масштаби, так і структуру виробництва, що зумовлює розвиток складних і багатоаспектних організаційно-економічних взаємовідносин між суб'єктами агропромислового комплексу.

В економічній літературі зазвичай у структурі агропромислового комплексу виокремлюють виробничу та соціальну сфери.

Так, виробнича інфраструктура (сфера) АПК являє собою сукупність таких елементів господарського механізму, як техніко-технологічне та сервісне забезпечення підприємств як сільського господарства, так і інших галузей комплексу, а саме: проведення агротехнічних заходів, забезпечення захисту рослин та внесення мінеральних добрив, забезпечення зооветпрепаратами, функціонування системи заготівель сільськогосподарської продукції і сировини, збереження зібраного зерна на елеваторах, надання складських послуг, організація тарного господарства, транспортно-експедиційне обслуговування, надання засобів зв'язку, надання інформаційних послуг, функціонування системи як гуртової, так і роздрібної торгівлі продуктами сільського господарства та готовими до споживання продуктами харчування, науковий супровід процесів і явищ у сфері діяльності АПК.

Складові соціальної інфраструктури у сфері АПК поєднують підприємства житлово-комунального господарства, з надання побутових послуг, розважально-культурного обслуговування, а також навчально-виховні заклади, підприємства ринку освітніх послуг.

Варто згадати і проблему соціально-демографічного характеру, що стосується міграції сільського населення у крупні населені пункти та міста з метою пошуку вакансій робочих

місць, влаштування власного добробуту. Але при цьому головна сфера АПК – сільськогосподарське виробництво – постійно втрачає робочу силу, що призводить до утворення низки негативних ситуацій, порушує ритм функціонування господарського механізму. Отже, нині сільськогосподарське виробництво тісно пов'язане з багатьма галузями національної економіки і залишається для них доволі потужним джерелом постачання робочої сили.

Значної шкоди розвитку взаємовідносин між підприємствами АПК завдають дестабілізаційні процеси щодо руху продовольства в Україні, пов'язані з лібералізацією зовнішньоекономічних зв'язків.

Практично без обмежень в Україну потрапляє продукція іноземного виробництва, що зумовлює послаблення позицій національного виробника. За більшістю видів сільськогосподарської продукції і сировини національні виробники здатні повністю забезпечити внутрішні потреби у ній та формувати певні експортні поставки. Ми бачимо можливість зменшити обсяги імпорту сільськогосподарської продукції і сировини шляхом уведення імпортних квот, що є звичайною практикою для країн Європи і світу. Стосовно експорту з України, негативним явищем ми вважаємо те, що за межі держави надходять не готові до споживання продукти харчування, а переважно аграрна сировина. Серед негативних аспектів такої експортної практики варто назвати значні втрати робочих місць як у сфері аграрного виробництва, так і в інших сферах АПК, що не сприяє зміцненню організаційно-економічних взаємовідносин між підприємствами комплексу, призводить до значних втрат додаткових надходжень до бюджетів усіх рівнів.

Як показали результати проведених нами досліджень, відчутний вплив на формування ефективних відносин між підприємствами АПК має аграрна політика уряду. Господарський механізм АПК здатен відбивати тенденції, закладені державною політикою щодо розвитку агропромислового комплексу. Збільшення імпорту продовольства спричиняє погіршення стану господарювання суб'єктів агропромислового комплексу, посилює їх незахищеність, а нерідко призводить і до

банкрутства. Перспективи подальших досліджень мають містити наукові розвідки щодо взаємозв'язку соціально-економічної та продовольчої безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агропромисловий комплекс України: стан та перспективи розвитку // Науковий збірник за матеріалами VII Пленуму Спілки економістів України та Всеукраїнської науково-практичної конференції / за заг. ред. В. В. Оскольського. – К. : Аратта, 2009. – 350 с.
2. Геець В. М. Нестабільність та економічне зростання / В. М. Геець. – К. : ІЕП НАН України, 2000. – 344 с.
3. Осташко Т. О. Внутрішній агропродовольчий ринок України в умовах СОТ / Т. О. Осташко, Л. Ю. Волощенко, Г. В. Ленінова. – К. : Інститут економіки та прогнозування НАНУ, 2010. – 208 с.
4. Кушлин В. И. Траектории экономических трансформаций / А. И. Кушлин. – М. : ЗАО «Издательство «Экономика», 2004. – 310 с.

УДК 330.34

СУЧАСНІ ПАРАДИГМИ ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

М. Ю. Шеверя

Необхідність посилення конкурентоспроможності суб'єктів господарської діяльності різних рівнів викликає підвищену увагу до стратегічного управління, що, в свою чергу, актуалізує питання потенціалу. Визначення основних концептуальних позицій, які висвітлюють сутність потенціалу, визначають не тільки методологічну спрямованість наукових досліджень, але слугують формуванню емпіричного базису формування стратегічного потенціалу територіальної соціально-економічної системи та активізації її системних складових.

Метою статті є дослідження сучасних парадигм потенціалу і обґрунтування доцільності визначення сутності потенціалу з системних позицій.

Для досягнення мети вирішені такі завдання: по-перше, наведена характеристика існуючих теоретичних підходів, які дозволяють розглядати потенціал як сукупність факторів, ресурсів, можливостей, які організовані в стратегічному потенціалі; по-друге, визначені ознаки системного підходу до сутності потенціалу регіону.

Потенціал у перекладі з латинського означає силу, що може бути використана для до-

сягнення певної цілі. Подальше використання даного терміну трансформувало його значення в сторону латентності, яка відображає приховану силу, приховані здатності та можливості, які будуть проявлені за певних умов. Одним із перших авторів, що досліджували сутність потенціалу, виділяють Г. Воблія, якій категорію потенціалу окреслював за допомогою трьох понять: можливості, виробництво, потреби населення [2]. Подальші дослідження призвели, за систематизацією А. Рогового, до панування двох підходів до визначення сутності потенціалу: гносеологічний і науковий [7]. Науковий слугує визначенню закономірностей, які діють у процесі формування та використання потенціалу, а гносеологічний спрямовано на використання категорії потенціалу в науковому пізнанні ринкової економіки. Науковий підхід член.-кор. НАН України Мікловда В. П. спрямовує у дві течії: ресурсну та результативну [5].

Ресурсна течія обумовлює оцінку потенціалу за обсягом ресурсів, якими регіон володіє. Даний підхід дав життя терміну «ресурсний потенціал», якій розглядає в працях закарпатський дослідник М. Лендел, російський учений А. Фонотов, які вважають, що